

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมาของความรับผิดชอบต่อความชำรุดบกพร่องของสินค้าและ แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค

ความชำรุดบกพร่องของสินค้า ถือเป็นความผิดปกติอย่างหนึ่งของสินค้าที่ทำให้ผู้บริโภคที่ซื้อสินค้าไปนั้นได้รับความเสียหาย ไม่ว่าจะเป็นความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สินก็ดี ล้วนแต่เป็นความเสียหายที่ทางผู้ขายสินค้าจะต้องรับผิดชอบต่อผู้บริโภคที่ซื้อสินค้านั้น แต่ปัจจุบันเทคโนโลยีในการผลิตสินค้าต่างๆ มีความทันสมัยซับซ้อนมากขึ้นทำให้สินค้าบางอย่าง เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า หรือรถยนต์ นั้นไม่สามารถตรวจสอบได้ในขณะที่ซื้อขายสินค้านั้นว่าสินค้านั้นมีความชำรุดบกพร่องหรือไม่ กฎหมายจึงต้องมีการกำหนดมาตรการการรับผิดชอบต่อความชำรุดบกพร่องของสินค้าขึ้นมาเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคในกรณีดังกล่าว

2.1 ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อความชำรุดบกพร่องของสินค้า

ความรับผิดชอบต่อความชำรุดบกพร่องของสินค้านี้มีขึ้นมาเป็นเวลานานแล้วก่อนที่จะมาบัญญัติเป็นกฎหมายอย่างเช่นในปัจจุบัน ดังนั้น การศึกษาหลักการความรับผิดชอบต่อความชำรุดบกพร่องของสินค้า ผู้วิจัยขอเสนอข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความรับผิดชอบต่อความชำรุดบกพร่องของสินค้านั้นเพื่อเป็นพื้นฐานไปสู่การศึกษาหลักเกณฑ์ตามกฎหมายต่อไป

2.1.1 ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อความชำรุดบกพร่องของสินค้าในต่างประเทศ¹

กฎหมายโรมันถือไว้ว่าเป็นต้นกำเนิดของกฎหมายทั่วโลก แม้ว่าไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่ากฎหมายโรมันเริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อไหร่ แต่ก็ถือเป็นหลักฐานที่ดีที่สุดเท่าที่ค้นพบ คือ กฎหมาย 12 โต๊ะ

¹ เฉลิมพล ลากส่งผล. (2556). *ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดในความชำรุดบกพร่องของผู้ประกอบการซื้อขายรถยนต์มือสอง: ศึกษากรณีรถยนต์ที่มีการตัดต่อตัวถัง*. สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต กลุ่มวิชากฎหมายธุรกิจ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม. หน้า 9-11.

ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นกฎหมายของประชาชนยุคโรมันใช้กันเป็นหลักในปฏิบัติ และในกฎหมายฉบับดังกล่าว ก็มีการบัญญัติเรื่องสัญญาเอาไว้ด้วย และเชื่อกันว่าสัญญาแบ่งเป็น 2 แบบ คือ สัญญาที่มีแบบกับสัญญาไม่มีแบบ

วิวัฒนาการเกี่ยวกับการเกิดหนี้ในกฎหมายโรมันในทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏชัดเจนว่าพัฒนามาจากหนึ่รูปแบบใด แต่สันนิษฐานกันว่าอาจได้รับการพัฒนามาจากหนึ่สองแบบ คือ หนึ่ค้ำมั่นหรือหนึ่ให้ และหนึ่ทรัพย์สิน ลักษณะประการสำคัญของสัญญาในกฎหมายของโรมัน คือ สัญญาของโรมันจะมีความเป็นเอกเทศ ไม่มีสัญญาอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กฎหมายโรมันมีลักษณะครอบคลุมนิติกรรมเป็นเรื่องราว โดยแทบไม่มีหลักการพื้นฐานร่วมกัน การทำสัญญาแต่ละเรื่องนั้นจะมีกฎเกณฑ์เฉพาะในสัญญานั้น

สัญญาซื้อขายในโรมัน เรียกว่า *Emptio Venditio* แต่บางครั้งก็เรียกว่า *Emtio Venditio* เพราะคำว่า *Emptio* หรือ *Emtio* มาจากกริยาที่แปลว่า “ซื้อ” สัญญาซื้อขายถือเป็นสัญญาต่างตอบแทนชนิดหนึ่งในกฎหมายโรมัน คือ สัญญาที่เกิดขึ้นโดยความยินยอมในเรื่องเดียวกัน โดยความยินยอมของคู่สัญญาโดยไม่ต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบอื่นๆ เช่น การส่งมอบ รูปแบบการทำสัญญาสัญญาต่างตอบแทนนั้นมีการพัฒนาไปอย่างไร ไม่ปรากฏแน่ชัด แต่เป็นที่เชื่อและเข้าใจกันโดยตลอดมาว่าสัญญาต่างตอบแทนนั้น ถูกพัฒนามาจากกฎหมายสากล รวมถึงการค้าระหว่างประเทศ เนื่องจากในยุคนั้นมีชาวต่างชาติหลังไหลเข้ามาในกรุงโรมเป็นจำนวนมาก

ในสมัยนั้น การซื้อขายไม่มีรูปแบบยุ่งยากสลับซับซ้อน กล่าวคือ เมื่อตกลงซื้อสินค้าแล้วผู้ซื้อจะทำการจ่ายเงินและผู้ขายก็จะส่งมอบทรัพย์สินให้ ในลักษณะของการยื่นหมยยื่นแมว จนแทบจะไม่มี ความจำเป็นที่จะต้องนำกฎหมายมาบังคับใช้ เพราะเมื่อผู้ซื้อชำระราคาก็ไม่มีความจำเป็นต้องข้องเกี่ยวใดๆ ทางกฎหมายอีก เนื่องจากสมัยนั้นต้องใช้ความระมัดระวังในการซื้อสินค้า ผู้ซื้อต้องดูแล และหากซื้อสินค้าไปแล้วสินค้ำมีความชำรุดบกพร่อง ผู้ขายก็ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องของสินค้า (*caveat emptor*)

ในกฎหมายโรมันสมัยโบราณ ผู้ขายไม่ต้องรับผิดชอบเพื่อความชำรุดบกพร่องในสินค้าที่ขาย เว้นแต่ในสัญญาประเภท *Stipulatio* ซึ่งตามจารีตประเพณีได้ทำขึ้นในรูปแบบคำถามและคำตอบซึ่งได้กำหนดแบบวิธีไว้ โดยคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งจะถามคู่ความในสัญญาอีกฝ่ายหนึ่งว่า สัญญาเป็นเช่นนั้นหรือไม่ (*spondense*) ถ้าอีกฝ่ายตอบว่าใช่ (*spondeo*) ตามแบบคำพูดที่กำหนดไว้ก็เกิดเป็นสัญญาผูกพันโดยคำพูด ซึ่งเรียกว่า *Verbis* มีผลเป็นการรับรองหรือรับประกันว่าสินค้าที่ซื้อขายกันนั้นปราศจากความชำรุดบกพร่อง ผู้ขายจึงต้องรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองได้ให้การรับรองเอาไว้ เป็นความรับผิดชอบที่แตกต่างหากจากสัญญาซื้อขายที่ทำไว้ แต่หากคู่สัญญามีได้แสดงเจตนาประเภท *Stipulatio* เอาไว้ ผู้ขายก็ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบความชำรุดบกพร่องนั้น แต่ตกเป็นหน้าที่ของผู้ซื้อที่จะต้องตรวจสอบ

สินค้าด้วยตนเอง เพราะหากเกิดความชำรุดบกพร่องเพราะกรรมนั้นจะต้องเป็นของผู้ซื้อ จึงเกิดหลักผู้ซื้อต้องระวัง (*caveat emptor*)

ต่อมาในยุคกลางสิก เจ้าหน้าที่ของรัฐมีหน้าที่ควบคุมการค้าขายบางอย่างบางประเภทที่พ่อค้าที่ไม่สุจริตหลอกลวงผู้ซื้อ ซึ่งการค้าที่พบว่ามีผลกระทบไม่สุจริต เช่น การซื้อขายทาส หรือสัตว์พาหนะ ดังนั้น เจ้าหน้าที่จึงต้องออกระเบียบควบคุมการซื้อขายดังกล่าว โดยบัญญัติว่าให้พ่อค้าทาสและพ่อค้าสัตว์พาหนะต้องรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่อง หรือ “หลักผู้ขายต้องระวัง” จึงเริ่มมีขึ้นในยุคนี้ ทำให้ผ่อนคลายภาระหน้าที่ของผู้ซื้อลงไปบ้าง แต่ความรับผิดชอบนี้เป็นความรับผิดชอบตามกฎหมายไม่ใช่ความรับผิดชอบตามสัญญา อย่างเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ในยุคสมัยหลังจากยุคกลางสิกความคิดของนักกฎหมายได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่ว่าความรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องเป็นความผิดตามกฎหมาย ได้เปลี่ยนมาเป็นความรับผิดชอบตามสัญญาซื้อขาย คำวลีที่มีการกล่าวถึงเสมอว่า “ผู้ขายถึงได้เหล้าองุ่นย่อมต้องรับผิดชอบฐานไม่ชำระหนี้ถ้าถึงนั้นเก็บเหล้าองุ่นไม่ได้” และถ้าหากผู้ขายไม่ต้องการรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องของสินค้า ผู้ขายต้องตกลงยกเว้นความรับผิดชอบเอาไว้ วลีดังกล่าวย่อมาความว่า ปกติประเพณีในการทำสัญญาซื้อขายถือว่า ผู้ขายต้องรับผิดชอบ ซึ่งถือว่าเป็นความรับผิดชอบตามกฎหมาย เว้นแต่มีความตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น

2.1.2 ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อความชำรุดบกพร่องของสินค้าในประเทศไทย²

ส่วนการค้าขายในประเทศไทยนั้น ปรากฏมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยเห็นได้จากศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงว่า “เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครใคร่จกค้าข้างค้า ใครจกใคร่ค้าม้าค้า ใครจกใคร่ค้าเงื่อน ค้าทองคำ” ในถ้อยคำเหล่านั้นจึงเป็นเครื่องมือยืนยันได้ว่าการค้าขายในสมัยสุโขทัยนั้นเป็นไปอย่างอิสระ และในสมัยนี้เองที่เริ่มมีการเอาเงินตรามาแลกเปลี่ยนสินค้า ในสมัยกรุงศรีอยุธยาส่วนใหญ่การค้าขายนั้นจะมีลักษณะเป็นการผูกขาด กล่าวคือ เป็นการค้าขายกับต่างประเทศเกือบจะตกอยู่ในความผูกขาดของพระเจ้าแผ่นดิน หรือกระทำโดยรัฐทั้งหมด คงมีเพียงการค้าบางอย่างเท่านั้นที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทำได้ ด้วยเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินผูกขาดการค้าเกือบทุกประเภท ดังนั้น จึงมีสัญญาเพียงสองชนิดเท่านั้นที่ถูกบัญญัติขึ้นอย่างจริงจัง คือ สัญญาคู่และสัญญาขายคนเป็นทาส และไม่ปรากฏเรื่องความรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่อง ในสมัยก่อนผู้ขายจึงไม่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อผู้ซื้อในความชำรุดบกพร่องของทรัพย์สินหลังจากซื้อขาย แม้ว่าความชำรุดบกพร่องนั้นจะมากเพียงใดก็ตาม ผู้ซื้อจึงต้องระมัดระวังพิเคราะห์ดูสินค้าก่อนที่จะรับเอาไว้เพราะหากผู้ขายตบตาผู้ซื้อ ผู้ซื้อก็ไม่มิตินทริยกเอาค่าเสียหายแต่อย่างใด และการล่อลวงเช่นนี้ไม่เป็นการละเมิด

²เฉลิมพล ลากส่งผล. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 11.

ถึงแม้กฎหมายในสมัยก่อนจะไม่มีกำหนดความรับผิดชอบพร้อมเอาไว้แต่ในการซื้อขายทาส หรือการตกลงซื้อขายทองมาเทียบเคียงได้ ดังที่ในพระอัยการทาสกำหนดให้ภายในหนึ่งเดือนหลังจากที่มีการซื้อขายทาส แล้วทาสหลบหนีหายไป นายเงินมีสิทธิเรียกร้องเงินคืนจากผู้ขาย หรือหากทาสนั้นเจ็บหนักลงภายในระยะเวลาเดียวกันผู้ซื้อก็สามารถส่งคืนได้ และผู้ขายต้องคืนเงินค่าตัวให้ และในพระอัยการลักษณะโจร บทที่ 157 เมื่อผู้ขายพรางทองอาบว่าเป็นทองดีมีความผิดต้องลงโทษทางร่างกาย และต้องคืนราคาให้แก่ผู้ซื้อ ส่วนทองของกลางนั้นให้ทำลายเสีย ซึ่งต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ 1 ได้ยกเลิกกฎหมายค้าทองคำดังกล่าว โดยเห็นว่าการซื้อทองเคลือบดังกล่าวเกิดจากความไม่ระมัดระวังของผู้ซื้อเอง ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้มีการหลอกขายทองเคลือบมากขึ้น และมีการกระทำความผิดอาญามากขึ้น

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2451 จึงเริ่มมีการจัดทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยได้รับอิทธิพลจากประเทศฝรั่งเศส และแล้วเสร็จในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 แต่เนื่องจากกฎหมายฝรั่งเศสนั้น ล้าสมัยค่อนข้างมากไม่เหมาะสมกับประเทศไทยจึงมีการปรับปรุงกฎหมาย โดยมีการนำเอาหลักกฎหมายของประเทศเยอรมัน ประเทศญี่ปุ่น มาปรับใช้กับกฎหมายไทยมากขึ้น โดยในเรื่องของหลักสัญญาซื้อขายของประเทศไทยก็ได้รับอิทธิพลจากกฎหมายของกลุ่มประเทศอังกฤษหรือในแถบยุโรปค่อนข้างมาก

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค³

จากเดิมแนวคิดเกี่ยวกับการทำสัญญาอยู่บนพื้นฐานของหลักเสรีภาพในการทำสัญญา ซึ่งมาจากแนวความคิดในทางเศรษฐศาสตร์แบบเสรีนิยม “บุคคลทุกคนควรจะมีอิสระในการจัดการผลประโยชน์ของตนเองด้วยวิถีทางของตนเอง และเป็นหน้าที่ของกฎหมายที่จะต้องให้ความเป็นผลของเจตนาของกลุ่มสัญญา และจำกัดเสรีภาพในการทำสัญญาให้น้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้” ประกอบกับปรัชญาทางสังคมที่เน้นความเป็นปัจเจกชน สิทธิส่วนบุคคลที่รัฐต้องรับรองโดยถือว่าบุคคลทุกคนมีเสรีภาพที่จะทำสัญญาผูกมัดตนเองได้และเสรีภาพนี้ส่วนใหญ่ได้แสดงออกมาโดยสัญญา แต่ในปลายศตวรรษที่ 19 เริ่มปรากฏว่านิติสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนถูกกำหนดตายตัว เริ่มมีลักษณะกลับไปใช้ระบบความสัมพันธ์ทางสถานะ โดยฝ่ายที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและสังคม

³ สิริลักษณ์ คล้ายสำเนียง. (2554). *ผลผูกพันคำพิพากษาของศาลตามมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 13.

เข้มแข็งกว่า และเนื่องจากภาวะอันไม่เท่าเทียมกันนี้เองเสรีภาพในการทำสัญญาที่แท้จริงจึงเป็นเพียงหลักการในอุดมคติเท่านั้น

ดังนั้น ทฤษฎีทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้บริโภคจึงได้มีการยกเว้นหลักเสรีภาพในการทำสัญญา (Freedom of contract) หากข้อสัญญาที่ได้กำหนดลงนั้น ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง เหตุผลก็เนื่องมาจากลักษณะรูปแบบการเข้าถึงการทำสัญญาที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมากที่ข้อสัญญามักถูกกำหนดโดยคู่สัญญาฝ่ายที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจเข้มแข็งกว่า มีการกำหนดข้อตกลงของสัญญาโดยฝ่ายเดียวไว้ล่วงหน้า และฝ่ายที่มีอำนาจ ทางเศรษฐกิจมากกว่านั้นเองมักกำหนดเพื่อประโยชน์ของตนเพียงฝ่ายเดียว อันมีลักษณะเป็นสัญญาสำเร็จรูป ขณะเดียวกันยังได้มีการยกเว้นหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนา (Private Autonomy) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลในการแสดงเจตนาที่ผูกพันเฉพาะคู่สัญญาที่ได้แสดงเจตนาผูกพันกันเท่านั้น เป็นให้ผู้ซึ่งมิได้เป็นคู่สัญญาโดยตรงอาจเรียกร้องให้อีกฝ่ายรับผิดชอบได้ แนวคิดดังกล่าวได้มีการพัฒนาในหลายประเทศ ในที่นี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่าง ในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งอาศัยหลักกฎหมายในเรื่องของการรับประกันสินค้า (warranty) ซึ่งความรับผิดชอบในสัญญานั้นผู้ขายมีหน้าที่รับผิดชอบต่อผู้ซื้อสินค้าไปจากคนเท่านั้น หลักทั่วไปที่ใช้บังคับ คือ (Doctrine of privity) แต่หลักดังกล่าวเป็นอุปสรรคต่อการคุ้มครองผู้เสียหาย เพราะโดยสภาพการบริโภคผู้เสียหายจำนวนมากไม่ใช่ผู้ซื้อสินค้า ซึ่งต่อมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 20 ศาลสหรัฐอเมริกาได้วางหลักยกเว้นหลักดังกล่าวว่าจะไม่นำมาใช้กับสินค้าที่ผลิตขึ้นเพื่อการบริโภคของมนุษย์และขายไปจนถึงของใช้ส่วนตัวกับร่างกายมนุษย์ ซึ่งหากมีการรับประกันโดยชัดแจ้งถือว่าเป็นการรับประกันต่อคนทั่วไปหากเป็นการรับรองโดยปริยายจะครอบคลุมถึงบุคคลที่ผู้ผลิตคาดหมายได้ว่าจะเป็นผู้บริโภคหรือใช้สินค้านั้นด้วย

ทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดทางละเมิด

จากเดิมแนวคิดที่ว่าผู้ก่อความเสียหายจะต้องรับผิดชอบเมื่อการกระทำของตนเป็นความผิด ซึ่งในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่ได้มีการกล่าวอ้างเป็นหน้าที่ของผู้เสียหายในการพิสูจน์นั้นเกิดปัญหาในทางปฏิบัติ เนื่องจากผู้เสียหายจำต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าการกระทำนั้นเป็นความผิด ในทางกฎหมายจึงได้มีการผ่อนคลายหลักความรับผิดในทางละเมิด (liability based on fault) จากเดิมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความผิดหลง โดยวิธีการที่นำมาใช้ในการผ่อนคลายหลักดังกล่าว เช่น การกำหนดเป็นข้อสันนิษฐานความผิดของจำเลย และจำเลยมีหน้าที่ต้องนำสืบหลักล้าง (liability based on presumed fault) หรือ โดยการกำหนดเป็นกรณีๆ ไปว่าในสถานการณ์หรือเหตุการณ์เช่นใด ต้องรับผิดชอบเด็ดขาด (Strict liability) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการละเมิดที่เกิดจากการบริโภคสินค้าในปัจจุบัน ระบบการผลิตการออกแบบที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงและมีความซับซ้อนหากปล่อยให้ผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายมิภาระในการพิสูจน์ความผิดของผู้ผลิตเกี่ยวกับการผลิต หรือออกแบบสินค้า ก็จะเป็นการยากที่

ผู้บริโภคจะได้รับการเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากสินค้าไม่ปลอดภัยโดยไม่ต้องพิจารณาว่าผู้ต้องรับผิดชอบนั้นได้กระทำไปโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ แต่เน้นเรื่องความชำรุดบกพร่องของสินค้าเป็นสำคัญ แต่อาจมีกรณีขเว้นความรับผิดชอบ หากผู้ประกอบการพิสูจน์ได้ว่า ผู้เสียหายสมัครใจเข้าเสี่ยงภัยและใช้สินค้านั้นเอง โดยที่รู้ว่าสินค้านั้นมีความบกพร่อง (Voluntarily and unreasonably proceed to use) หรือเป็นกรณีที่ผู้ผลิตได้จัดให้มีคำเตือนในการใช้สินค้าแต่ผู้เสียหายใช้ผิดวิธี (product misuse) หรือกรณีที่ผู้เสียหายมีส่วนผิด (Comparative negligence) หรือเป็นอันตรายที่ทราบกันโดยทั่วไป (General know damage) เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า ก่อนมีการยอมรับกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคมีปัญหาข้อเถียงเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคว่าควรมีหรือไม่ โดยฝ่ายหนึ่งเห็นว่าสิทธิในการบริโภคเป็นเรื่องของเอกชนทั่วไปซึ่งรัฐเองไม่ควรเข้าแทรกแซง แต่อีกฝ่ายเห็นว่า หากพิจารณาจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจพบว่าระบบเศรษฐกิจแบบเสรีเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันกันอย่างอิสระ มิได้เอื้ออำนวยความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคเท่าที่ควร ด้วยเหตุที่ผู้บริโภคไม่มีอำนาจต่อระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมจะก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมได้ก็ต่อเมื่อผู้ผลิตและผู้บริโภคต่างมีอำนาจและความเข้มแข็งเท่ากัน ดังนี้ แม้มีผู้มีความเห็นแย้งว่าไม่ควรมีกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคก็ตาม แต่ฝ่ายที่เห็นว่าควรมีให้เหตุผลได้ดีกว่าและเป็นที่ยอมรับในประเทศที่เจริญแล้ว ดังนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าหลักของกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคเหล่านี้เป็นกฎหมายมหาชน กล่าวคือให้อำนาจรัฐในการบังคับ การควบคุมการดำเนินกิจการทางธุรกิจเพื่อให้เกิดความปลอดภัยและเป็นธรรมต่อประชาชนทั่วไป

หากพิจารณาจากลักษณะและแนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคดังกล่าว บทบัญญัติในส่วนของกฎหมายวิธีสบัญญัติซึ่งเป็นกระบวนการในการกำหนดมาตรการในการชดใช้เยียวยาความเสียหายให้กับผู้บริโภคให้สมดังสิทธิที่ได้มีการรับรองไว้จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังนี้ ในส่วนของการพัฒนาแนวความคิดและระบบวิธีพิจารณาคดีเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพและลักษณะของคดีผู้บริโภคจึงมีความแตกต่างจากการพิจารณาคดีแพ่งทั่วไปซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานความเท่าเทียมกับของคู่ความอยู่พอสมควร

2.3 ความหมายของคำว่า “ชำรุดบกพร่อง”⁴

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 472 “ในกรณีที่ทรัพย์สินซึ่งขายนั้นชำรุดบกพร่องอย่างหนึ่งอย่างใด อันเป็นเหตุให้เสื่อมราคาหรือเสื่อมความเหมาะสมแก่ประโยชน์อันมุ่งจะใช้เป็นปกติที่ดี ประโยชน์ที่มุ่งหมายโดยสัญญาที่ดี ท่านว่าผู้ขายต้องรับผิดชอบ

ความที่กล่าวมาในมาตรานี้ย่อมใช้ได้ ทั้งที่ผู้ขายรู้อยู่แล้วหรือไม่รู้ว่าการชำรุดบกพร่องมีอยู่”

ความชำรุดบกพร่องหมายถึงอะไรนั้น มาตรา 472 ข้างต้นก็มีได้ให้ความหมายไว้ จึงได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ คือ

1) ขุนประเสริฐศุกุมตรา เห็นว่า คำว่าทรัพย์สินที่ขายชำรุดบกพร่องนั้นหมายความว่า

1.1) ความเสื่อมเสียอย่างใดๆ ของทรัพย์สินนั้น ซึ่งเป็นเหตุให้ทรัพย์สินนั้นเสื่อมราคา

1.2) ความเสื่อมเสียที่ทำให้เสื่อมความเหมาะสมในการที่ใครๆ จะใช้โดยปกติ โดยสัญญา

2) ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย เห็นว่า ความชำรุดบกพร่อง หมายความว่าความเสียหายในเนื้อวัตถุหรือทรัพย์สินที่ทำการซื้อขายกัน

3) อาจารย์ กุศล บุญยืน เห็นว่า ความชำรุดบกพร่อง หมายความว่าความเสื่อมเสียในเนื้อหาของวัตถุหรือทรัพย์สินเป็นเหตุให้เสื่อมราคาหรือเสื่อมความเหมาะสมแก่ประโยชน์อันมุ่งจะใช้เป็นปกติ หรือประโยชน์ที่มุ่งหมายโดยสัญญา และการชำรุดบกพร่องไม่ใช่เรื่องส่งมอบทรัพย์สินเป็นอย่างอื่นผิดจากข้อตกลงตามสัญญาตามมาตรา 320 เช่น คุณภาพต่ำกว่า แต่ถือว่าเป็นการชำระหนี้ไม่ต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ ดังนั้น ความชำรุดบกพร่องนั้นมิใช่หรือการส่งมอบทรัพย์สินน้อยกว่าที่ตกลงกัน แต่เป็นความเสื่อมเสียในตัววัตถุที่ซื้อขาย เช่น ชำรุด แตกหัก บุบ รั่วซึม หรือร้าว แล้วแต่กรณี และรวมถึงการเนา บุค เปื้อนยุ่ย อันเป็นเหตุให้เสื่อมราคาหรือเสื่อมความเหมาะสมแก่ประโยชน์อันมุ่งจะใช้เป็นปกติหรือประโยชน์ที่มุ่งหมายโดยสัญญา

เมื่อทรัพย์สินที่ซื้อขายมีความชำรุดบกพร่อง มาตรา 472 ได้กำหนดไว้โดยหลักว่า ผู้ขายจะต้องรับผิดชอบไม่ว่าผู้ขายจะรู้หรือไม่รู้ว่ามีชำรุดบกพร่องในทรัพย์สินที่ซื้อขายก็ตาม ผู้ขายจะอ้างเหตุเพราะตนสุจริตไม่รู้ถึงชำรุดบกพร่องมาเพื่อปฏิเสธความรับผิดชอบไม่ได้ เพราะตนอยู่ในฐานะที่จะรู้เรื่องของทรัพย์สินนั้นดีกว่าใครๆ

อนึ่ง ความชำรุดบกพร่องที่ผู้ขายจะต้องรับผิดชอบตามมาตรา 472 นี้ต้องเป็นเหตุให้ทรัพย์สินที่ซื้อขายเสื่อมราคา หรือเสื่อมความเหมาะสมแก่ประโยชน์อันผู้ซื้อได้มุ่งหมายจะใช้ทรัพย์สินนั้นเป็นปกติ หรือประโยชน์ที่มุ่งหมายโดยสัญญา

⁴ไพฑูริศ เอกจริยกร. (2549). *คำอธิบาย ซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 186.

ตัวอย่าง นายเหลืองซื้อทีวีเครื่องหนึ่งจากนายฟ้า ปรากฏว่านายฟ้าได้ส่งมอบทีวีสีให้แต่ที่บริเวณลำโพงของทีวีสีมีรอยแตกร้าวอย่างเห็นได้ชัดอันเนื่องจากการการถูกระแทก ดังนั้น นายฟ้าต้องรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องอันเป็นเหตุให้ทีวีเสื่อมราคา แม้ลำโพงของทีวีสีจะใช้งานได้ก็ตาม หรือหากข้อเท็จจริงนั้นลำโพงของทีวีสีใช้งานได้ก็ถือว่า เป็นความชำรุดบกพร่องที่ทำให้เสื่อมความเหมาะสมแก่ประโยชน์อันผู้ซื้อได้มุ่งหมายจะใช้ทีวีสีเป็นปกติ

อนึ่ง เมื่อตัวบทใช้คำว่า “หรือ” ดังนั้น ความชำรุดบกพร่องนั้นเป็นเหตุให้เกิดการเสื่อมราคาของทรัพย์สินหรือเสื่อมความเหมาะสมแก่ประโยชน์เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งก็เพียงพอที่ผู้ขายจะต้องรับผิดชอบแล้ว และก็หมายความว่าหากความชำรุดบกพร่องนั้นมีอยู่จริงแต่ไม่ถึงขนาดทำให้ทรัพย์สินที่ซื้อขายเสื่อมราคา หรือทำให้ทรัพย์สินนั้นเสื่อมประโยชน์ ผู้ขายก็ไม่ต้องรับผิดชอบ เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 6976/2542 โจทก์ฟ้องเรียกให้จำเลยชำระราคาค่าปลาน้ำจืดที่จำเลยค้างชำระแก่โจทก์จำเลยให้การต่อสู้ว่าปลาน้ำจืดที่โจทก์ส่งมอบให้แก่จำเลยมีสิ่งอื่นเจือปน ทำให้จำเลยได้รับความเสียหายมากกว่าจำนวนที่โจทก์เรียกร้อง ขอให้ยกฟ้อง เมื่อข้อเท็จจริงได้ความว่าหลังจากจำเลยได้รับปลาน้ำจืดที่มีขนไก่ปลอมปนแล้วจำเลยยังสั่งซื้อปลาน้ำจืดจากโจทก์ต่อไปอีก 30 คันรถบรรทุกแสดงว่าแม้ปลาน้ำจืดของโจทก์จะมีขนไก่ปลอมปนอยู่บ้างก็น่าจะเพียงเล็กน้อย ไม่ถึงกับทำให้ไก่ของจำเลยเจริญเติบโตช้ากว่าปกติการที่ปลาน้ำจืดมีขนไก่ปลอมปนอยู่จึงไม่ถึงกับถือได้ว่าเป็นกรณีทรัพย์สินที่ขายชำรุดบกพร่องอันเป็นเหตุให้เสื่อมราคาหรือเสื่อมความเหมาะสมแก่ประโยชน์อันมุ่งหมายใช้เป็นปกติในอันที่โจทก์ผู้ขายจะต้องรับผิดชอบต่อจำเลยผู้ซื้อตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 472 จำเลยจึงไม่มีสิทธิจะยึดหน่วงราคาที่ยังไม่ได้ชำระให้แก่โจทก์ได้ตามมาตรา 488

2.4 ประเภทของความชำรุดบกพร่อง

ความรับผิดชอบอันอาจเกิดจากสินค้านั้น สามารถแบ่งประเภทของสินค้าที่มีความชำรุดบกพร่องออกได้เป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ ก็คือ

2.4.1 ความบกพร่องในการออกแบบหรือวางโครงสร้างผลิตภัณฑ์

เป็นความบกพร่องในลักษณะที่มีได้ใช้ความระมัดระวังเท่าที่ควรตามหลักเกณฑ์ในทางวิชาการหรือในทางเทคนิค เมื่อการออกแบบหรือวางโครงสร้างผลิตภัณฑ์มีข้อผิดพลาด ผลผลิตทั้งหมดที่ออกมาในครั้งหนึ่งๆ ก็ย่อมจะบกพร่องไปทั้งหมด ตัวอย่างเช่น หากระบบห้ามล้อหรือเบรคของรถยนต์รุ่นหนึ่งออกแบบมาไม่ดี ทำให้ไม่สามารถหยุดรถได้ ก็จะทำให้เกิดอุบัติเหตุต่อรถยนต์เนื่องจากระบบนั้นบ่อยครั้ง เนื่องจากความบกพร่องในการออกแบบ จะทำให้ระบบห้ามล้อที่ผลิต

มานั้นชำรุดบกพร่องทั้งหมด ในทำนองเดียวกันความชำรุดบกพร่องอาจมีอยู่ในส่วนประกอบของสินค้าที่ผลิตขึ้น เช่น เนื่องจากสูตรการปรุงยานั้นไม่ได้มีการทดสอบที่เพียงพอหรือความบกพร่องในการเลือกวัตถุดิบที่ไม่เหมาะสม เช่นนี้ ยาหรือสินค้าที่ผลิตขึ้นมาที่จะมีความชำรุดบกพร่องเหมือนกันหมด⁵

2.4.2 ความบกพร่องในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์

เป็นกรณีที่สินค้านั้นได้ทำตามหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีอยู่แล้ว แต่กระนั้นก็ยังมียันตรายซ่อนเร้นอยู่ภายในซึ่งสามารถก่อให้เกิดอันตรายได้ ถ้าสินค้านั้นได้ถูกใช้โดยขาดความระมัดระวังหรือใช้โดยไม่ถูกวิธี ความชำรุดบกพร่องกรณีนี้เกิดจากการที่ผู้ผลิตหรือผู้ขายมิได้ให้ข้อมูลคำชี้แจงเกี่ยวกับวิธีใช้ผลิตภัณฑ์อย่างถูกต้อง หรือมิได้เตือนให้ผู้รู้ถึงอันตรายอันอาจเกิดจากการใช้ผลิตภัณฑ์นั้นทำให้เกิดความเสียหาย ถือว่าผู้ผลิตมิได้ใช้ความระมัดระวังตามมาตรฐานทางวิชาการและทางเทคนิคตามที่มีอยู่ในเวลาที่ผู้ผลิตนำสินค้าออกจำหน่าย เป็นการฝ่าฝืนหน้าที่ระมัดระวังอันพึงมีในการให้ข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ ผู้ผลิตหรือผู้ขายจึงต้องรับผิดชอบอย่างของความชำรุดบกพร่องในประเภทนี้ เช่น ยาบางชนิดหากอยู่ภายใต้ภาวะแวดล้อมอย่างหนึ่งจะสามารถก่อให้เกิดผลในด้านที่เป็นอันตรายได้ การใช้จึงต้องอยู่ภายใต้การเฝ้าดูอย่างใกล้ชิดหรือกาบบางชนิดการใช้เป็นอันตรายได้เนื่องจากสามารถไหม้ติดไฟได้ง่ายจึงต้องใช้ความระมัดระวังในการใช้ หรือเครื่องจักรซึ่งสามารถก่อให้เกิดอันตรายได้เมื่อใช้โดยไม่ถูกวิธี ดังนั้นหากความเสี่ยงภัยเหล่านี้ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏโดยชัดแจ้ง ผู้ผลิตหรือผู้ขายจึงต้องแจ้งให้ผู้รู้หรือผู้บริโภคทราบถึงภัยอันนั้น หรือเตือนให้ทราบ หรือให้การแนะนำวิธีการใช้ที่ถูกวิธีแก่ผู้ใช้หรือผู้บริโภค หากเพิกเฉยผู้ผลิตหรือผู้ขายนั้นก็ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น⁶

2.4.3 ความบกพร่องในการประกอบผลิตภัณฑ์

เป็นความบกพร่องที่ปรากฏขึ้นในผลิตภัณฑ์เฉพาะชิ้นเฉพาะราย มิได้ชำรุดบกพร่องทั้งหมด ดังเช่นความชำรุดบกพร่องในการออกแบบ แต่ชำรุดบกพร่องเฉพาะอันที่ประกอบไม่ดี ความบกพร่องเช่นนี้อาจเกิดขึ้นจากความบกพร่องผิดพลาดของเครื่องจักร หรือความผิดพลาดของแรงงานในกระบวนการผลิตที่ปล่อยให้สินค้าที่ชำรุดบกพร่องนั้นหลุดลอดผ่านการตรวจสอบควบคุมคุณภาพสินค้า หรือมิได้จัดให้มีการควบคุมคุณภาพที่ดีพอก่อนที่จะนำผลิตภัณฑ์ออกจำหน่าย ทำให้สินค้าที่ผลิตออกมานั้นมีคุณภาพมิได้เป็นไปอย่างเดียวกับสินค้าอันอื่นๆ หรือคุณภาพด้อยกว่า

⁵ สุรศักดิ์ ตันโสรัจประเสริฐ. (2533). *สิทธิของบุคคลภายนอกในการเยียวยาความเสียหายอันเกิดจากสินค้าชำรุดบกพร่องโดยที่ตนเองไม่ได้ใช้หรือบริโภคสินค้านั้น*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 125-126.

⁶ สุรศักดิ์ ตันโสรัจประเสริฐ. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 5. หน้า 126.

ความเสียหายอันเกิดจากความบกพร่องประเภทนี้โดยมากมักเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ด้วยการจัดให้มีการควบคุมคุณภาพที่ดีพอก่อนที่จะนำผลิตภัณฑ์ออกจำหน่าย ซึ่งการจัดมาตรการควบคุมคุณภาพในกรณีเช่นนี้ ต้องไม่เป็นการควบคุมคุณภาพที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเกินควรด้วย และแม้ว่าจะไม่ถือเรื่องค่าใช้จ่ายเป็นเกณฑ์ แต่ถือมาตรฐานทางเทคนิคและวิทยาการเป็นเกณฑ์ ไม่ได้หมายความว่าเราจะสามารถตรวจพบความบกพร่องในการประกอบผลิตภัณฑ์ได้เสมอไป สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนความเสียหายอันเกิดจากความบกพร่องประเภทนี้จึงมีแต่จะต้องอาศัยฐานจากหลักความรับผิดชอบ โดยไม่มีความผิดเท่านั้น⁷

2.4.4 ความบกพร่องในผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ต้องเลี่ยง

เป็นกรณีที่สินค้าได้ผลิตขึ้นตามหลักวิชาการและมาตรฐานทางเทคนิคที่มีอยู่ในขณะผลิตสินค้านั้นแล้ว แต่ต่อมาเมื่อวิทยาการเจริญขึ้นจนอยู่ในมาตรฐานที่จะตรวจสอบได้อย่างเพียงพอ จึงทำให้คุณภาพที่เป็นอันตรายของสินค้านั้นถูกเปิดเผยออกมาและอันตรายจากสินค้านั้นได้เกิดขึ้นแล้ว ทั้งๆที่เมื่อพิจารณาตามมาตรฐานทางเทคนิคและวิทยาการในเวลาที่มีการนำผลิตภัณฑ์นั้นออกจำหน่ายย่อมถือได้ว่าผลิตภัณฑ์นั้นเป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีอันตรายใดๆ ต้นเหตุความเสียหายจะเป็นที่รู้ได้ก็ต่อเมื่อความเสียหายได้เกิดขึ้นแล้ว และหลังจากที่มาตรฐานทางเทคนิคและวิทยาการได้ก้าวหน้าถึงระดับที่จะพิสูจน์หาสาเหตุแห่งความเสียหายได้แล้ว ความบกพร่องที่พบในภายหลังนี้อาจจะเป็นความบกพร่องในการออกแบบวางโครงสร้างผลิตภัณฑ์หรือเป็นความบกพร่องในการให้ข้อมูล หรือเป็นความบกพร่องในการประกอบผลิตภัณฑ์ซึ่งได้ค้นพบในภายหลังก็ได้ ตัวอย่างความชำรุดบกพร่องประเภทนี้ เช่น กรณีความเสียหายจากยาทาธาไลโดไมด์ หรือยา DES ซึ่งกว่าจะทราบได้ถึงความเสียหายและสาเหตุของความเสียหายก็เป็นเวลา 20-30 ปี ภายหลังจากที่มีการนำยานี้ออกจำหน่ายแล้ว การพิจารณาปัญหาว่าในกรณีความบกพร่องประเภทนี้ผู้ผลิตควรจะต้องรับผิดชอบหรือไม่มีความผิดหรือไม่ หรือควรต้องรับผิดชอบหลักใดหรือไม่ และปัญหาว่าผู้ประสบเคราะห์กรรมที่ได้รับ ความเสียหายจากผลิตภัณฑ์นั้นควรจะได้รับ การชดเชยความเสียหายอย่างไร เหล่านี้เป็นปัญหาทางนิตินโยบายเพราะหากกำหนดควบคุมความรับผิดชอบในกรณีเช่นนี้มากไปอาจเป็นการทำให้การค้นคว้าวิจัยเพื่อการพัฒนาสิ่งใหม่ๆ ต้องชะงัก หรือหยุดการพัฒนาได้เพราะเกรงความรับผิด⁸

⁷ สุรศักดิ์ ตัน โสรัจประเสริฐ. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 5. หน้า 127.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 127-128.

2.5 ข้อแตกต่างระหว่างความชำรุดบกพร่องกับเรื่องอื่น ๆ

ความคิดว่า ความชำรุดบกพร่องหมายถึงความเสียหายในเนื้อหาของวัตถุในลักษณะที่ทำให้ทรัพย์สินนั้นมีสภาพผิดจากสภาพตามปกติของทรัพย์สินประเภทนั้นๆ ตามที่ยอมรับอยู่ในปัจจุบันนี้ยังนำไปสู่การแยกแยะความแตกต่างระหว่างความชำรุดบกพร่องกับเรื่องอื่นๆ ที่สำคัญอีก 2 เรื่อง คือ

1) ข้อแตกต่างระหว่างชำรุดบกพร่องกับการผิดสัญญา

ประพันธ์ ศาตะมาน/ไพจิตร บุญญพันธ์ ได้ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ว่าเรื่องชำรุดบกพร่องต่างจากรื่องผิดสัญญาตรงที่เรื่องชำรุดบกพร่องเป็นกรณีที่ผู้ขายส่งมอบทรัพย์สินถูกต้องตามสัญญา แต่ทรัพย์สินนั้นมีความเสียหายในเนื้อหาหรือมีสภาพผิดไปจากสภาพปกติของทรัพย์สินประเภทนั้นๆ ส่วนเรื่องผิดสัญญาได้แก่กรณีที่ผู้ขายมิได้ส่งมอบทรัพย์สินตามสัญญาหรือส่งมอบทรัพย์สินอย่างอื่นผิดไปจากที่ตกลงไว้ในสัญญา ตัวอย่างเช่น สั่งซื้อโทรทัศน์ยี่ห้อหนึ่ง แล้วผู้ขายส่งมอบโทรทัศน์ยี่ห้ออื่น แต่เป็นเครื่องที่หลอดภาพเสีย หรือสั่งผ้าชนิดหนึ่งแล้วผู้ขายส่งมอบผ้าชนิดนั้นตามที่สั่ง แต่ผ้านั้นเป็นผ้าเก่าเก็บเมื่อใช้ไปได้ไม่เท่าไรก็เปื่อยขาด ดังนั้นเป็นเรื่องผู้ขายส่งมอบทรัพย์สินชำรุดบกพร่อง แต่ถ้าเป็นกรณีที่สั่งซื้อโทรทัศน์ยี่ห้อหนึ่งแล้วผู้ขายส่งมอบโทรทัศน์ยี่ห้ออื่นซึ่งคุณภาพด้อยกว่ามาให้หรือถ้าตกลงซื้อผ้าลินิน แต่ผู้ขายส่งผ้าฝ้ายมาให้ ดังนั้นไม่ใช่เรื่องชำรุดบกพร่องแต่เป็นเรื่องผิดสัญญา เพราะผู้ขายมิได้ส่งมอบทรัพย์สินที่ตกลงซื้อขายกัน⁹

การแยกแยะว่ากรณีใดเป็นเรื่องชำรุดบกพร่องและกรณีใดเป็นเรื่องผิดสัญญานี้อาจมีผลสำคัญในทางปฏิบัติตามมา โดยเฉพาะเกี่ยวกับการปรับใช้บทกฎหมายแก่กรณีพิพาท เช่น ในเรื่องอายุความ กล่าวคือ อายุความกรณีชำรุดบกพร่องย่อมเป็นไปตามมาตรา 474 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ คือ 1 ปี นับแต่ผู้ซื้อพบเห็นความชำรุดบกพร่อง ส่วนการส่งมอบทรัพย์สินผิดไปจากชนิดที่ระบุไว้ในสัญญานั้นเป็นเรื่องการไม่ชำระหนี้ อายุความ 10 ปี ตามมาตรา 164 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่ถ้าเป็นกรณีส่งมอบทรัพย์สินไม่ตรงตามตัวอย่าง หรือไม่ตรงตามคำพรรณนาในสัญญาขายตามตัวอย่างหรือขายตามคำพรรณนา อายุความก็เป็นไปตามมาตรา 504 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งเป็นบทเฉพาะสำหรับการซื้อขายตามตัวอย่าง หรือตามคำพรรณนา คือ ต้องฟ้องให้ผู้ขายรับผิดชอบภายใน 1 ปี นับแต่เวลาส่งมอบ

2) ความชำรุดบกพร่องกับความสำคัญผิดในคุณสมบัติของทรัพย์สิน

วิชญ์ เครื่องงาม ได้ตั้งข้อสังเกตว่า เรื่องชำรุดบกพร่องแตกต่างจากรื่องสำคัญผิดในคุณสมบัติของทรัพย์สิน โดยอาศัยความเข้าใจว่า ความชำรุดบกพร่องต้องเป็นเรื่องทรัพย์สินที่ขายมีความเสียหายใน

⁹ กิตติศักดิ์ ปรกติ. (2532). *ความรับผิดชอบเพื่อความชำรุดบกพร่องในสัญญาซื้อขาย*. งานวิจัยเสริมหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต. หน้า 4.

เนื้อหาผิดไปจากสภาพปกติของทรัพย์สินประเภทนั้นเป็นฐานในการอธิบาย ทั้งนี้โดยได้ยกตัวอย่างประกอบกรอธิบายว่า ถ้าตกลงซื้อเรือยนต์หลังหนึ่งโดยเข้าใจว่าเป็นเรือยนต์หลังหนึ่ง แต่ที่จริงเรือยนต์นั้นทำด้วยไม้ตะแบกเป็นส่วนใหญ่ ดังนี้เป็นเรื่องสำคัญผิดในคุณสมบัติอันเป็นสาระสำคัญ สัญญาซื้อขายตกเป็นโมฆียะ ผู้ซื้ออาจบอกกล่าวสัญญาได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 120 แต่ถ้าผู้ซื้อต้องการซื้อเรือยนต์แล้วปรากฏว่าเรือยนต์ที่ขายนั้นเป็นเรือยนต์ไม้มากอาจพังลงมาได้ ดังนี้เป็นเรื่องความชำรุดบกพร่อง ผู้ขายต้องรับผิดชอบตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 472 และในกรณีนี้ผู้ซื้อจะอ้างว่าสัญญาเป็นโมฆียะไม่ได้

ตามความเห็นนี้ เรื่องชำรุดบกพร่องและเรื่องสำคัญผิดในคุณสมบัติของทรัพย์สินเป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณสมบัติของทรัพย์สินเช่นเดียวกัน เพียงแต่ว่า กรณีชำรุดบกพร่องจำกัดเฉพาะกรณีที่ทรัพย์สินที่ขายนั้นมีสภาพผิดไปจากสภาพปกติ แต่มีคุณสมบัติต่างไปจากที่ผู้ซื้อเข้าใจ

2.6 หลักการของผู้ซื้อเป็นหลัก “ผู้ซื้อต้องระวัง” (*caveat emptor*)

หลักผู้ซื้อต้องระวัง หมายความว่า ผู้ซื้อต้องระวังตรวจสอบทรัพย์สินที่จะซื้อขายก่อนลงมือซื้อ หากไม่ตรวจให้ดี ถ้าภายหลังปรากฏว่ามีความชำรุดบกพร่องจะเอาทรัพย์สินนั้นมาคืนแก่ผู้ขายไม่ได้

หลักผู้ซื้อต้องระวังเป็นหลักกฎหมายดั้งเดิม ซึ่งเป็นสุภาษิตกฎหมายที่เขียนเป็นภาษาลาติน แนวคิดในการให้ความคุ้มครองผู้บริโภคได้พัฒนาขึ้นอย่างช้าๆ ภายหลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมใน สมัยศตวรรษที่ 18 เนื่องจากก่อนหน้านี้สินค้าและบริการต่างๆ ที่มีขายในท้องตลาดเป็นสินค้าที่มี ขั้นตอนในการผลิตไม่ยุ่งยากและไม่สลับซับซ้อนดังเช่นปัจจุบัน ผู้ซื้อซึ่งเป็นผู้บริโภคจึงสามารถ ตรวจสอบความชำรุดบกพร่องของสินค้าได้ง่ายๆ ด้วยตนเอง ดังนั้นจึงได้กลายมาเป็นหลักการ หนึ่งของกฎหมายว่าด้วยการซื้อขาย นั่นคือหลัก “ผู้ซื้อต้องระวัง” (*caveat emptor*) โดยหากผู้ซื้อไม่ ตรวจสอบสินค้าที่จะซื้อขายให้ดี หรือเห็นได้ชัดเจนว่าสินค้ามีความชำรุดบกพร่อง แต่ก็ยังซื้อสินค้านั้นไป ถือว่าผู้ซื้อนั้นขาดความระมัดระวังเอง ผู้ขายไม่ต้องรับผิดชอบ หลักกฎหมายดังกล่าวปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 473 ที่ว่าผู้ขายไม่ต้องรับผิดชอบหากผู้ซื้ออยู่แล้วในขณะที่ซื้อขายว่ามีความชำรุดบกพร่องหรือควรจะได้ หากได้ใช้ความระมัดระวังอันจะพึงคาดหมายได้แต่ วิทยุชนและความชำรุดบกพร่องนั้นเห็นเป็นประจักษ์ในเวลาส่งมอบสินค้านั้น¹⁰

¹⁰ วัชชีรา ตปนียนันท์. (2552). *มาตรการคุ้มครองผู้บริโภคที่ได้รับอันตรายจากสินค้า: ศึกษากรณีการเรียกกร้อง ค่าเสียหายและค่าสินไหมทดแทนจากสินค้าไม่ปลอดภัย*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 26.

เมื่อมีการปฏิวัติอุตสาหกรรม กระบวนการผลิตสินค้าต่างๆ เริ่มมีความซับซ้อนมากขึ้นและได้มีการนำเอาเทคโนโลยีที่ซับซ้อนมาใช้ในกระบวนการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันได้มีการนำเอาเทคโนโลยีนาโน (Nanotechnology) เข้ามาใช้ในกระบวนการผลิตอย่างแพร่หลายทำให้ผู้บริโภคไม่สามารถทราบได้ว่า ในขณะที่ซื้อสินค้ามีความชำรุดบกพร่องหรือไม่ปลอดภัยอย่างไร ซึ่งความชำรุดบกพร่องหรือความไม่ปลอดภัยของสินค้าเหล่านี้ อาจเกิดขึ้นจากวัตถุดิบหรือวัสดุที่ไม่มีคุณภาพ หรือเกิดจากความบกพร่องในกระบวนการผลิตของผู้ผลิตสินค้านั้นเอง หรือวิหยาการ ในขณะที่ผลิตสินค้านั้นไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่าความชำรุดบกพร่องนั้นจะเกิดขึ้น (State of the Art) เช่น กรณีผลกระทบจากการทิ้งแบตเตอรี่รถยนต์เก่าในญี่ปุ่น และกรณีที่ยังไม่ทราบว่าเกิดผลกระทบขึ้นหรือไม่ เช่น ผลกระทบจากการใช้โทรศัพท์มือถือเป็นระยะเวลาต่างๆ นอกจากนี้ในด้านการเพิ่มจำนวนการผลิตเพื่อประหยัดต้นทุนการผลิต (Economic of Scale) และการขยายตัวอย่างรวดเร็วของตลาดโดยไม่มีพรมแดน ทำให้สินค้าหลากหลายชนิดกระจายไปยังผู้บริโภคได้อย่างรวดเร็ว โดยผู้บริโภคไม่สามารถที่จะทราบได้เลยว่าสินค้านั้นมีความปลอดภัยหรือไม่ จึงทำให้ผู้บริโภคอยู่มรฐานะที่เสียเปรียบ

ปัญหาดังกล่าวทำให้หลักกฎหมายดั้งเดิมอย่างหลักผู้ซื้อต้องระวังนั้น ไม่อาจให้ความคุ้มครองแก่ผู้บริโภคได้ รัฐจึงเข้ามาแทรกแซงเพื่อให้ความคุ้มครองแก่ผู้บริโภคมากขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้รัฐเข้ามาคุ้มครองผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น โดยเห็นได้ว่าในทศวรรษที่ 1960 ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการประกาศรับรองสิทธิของผู้บริโภคที่สำคัญ 4 ประการ คือ

- 1) สิทธิที่จะได้รับข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการอย่างเพียงพอก่อนที่จะซื้อ (Right to be Informed)
- 2) สิทธิที่จะตัดสินใจซื้อสินค้าหรือบริการโดยอิสระ (Right to Choose)
- 3) สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยจากสินค้า (Right to Safety)
- 4) สิทธิที่จะเรียกร้องค่าทดแทนจากผู้ผลิตหรือผู้จำหน่ายสินค้าที่ชำรุดบกพร่องหรือไม่มีความปลอดภัย (Right to Compensation)

เมื่อสหรัฐอเมริกาได้ตรากฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคขึ้นใช้บังคับเป็นการเฉพาะ ประเทศต่างๆ ได้ตรากฎหมายดังกล่าวขึ้นใช้บังคับในเวลาต่อมา ซึ่งทั้งนี้รวมถึงประเทศไทยด้วย สำหรับแนวคิดหลักในการออกกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคมี 2 แนวคิด คือ

แนวคิดแรก เห็นว่าการคุ้มครองผู้บริโภคเป็นส่วนหนึ่งของการค้าที่ไม่เป็นธรรม (Unfair Trade Practices) ซึ่งถือว่าการคุ้มครองผู้บริโภคเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายที่กำกับการแข่งขันทางการค้า เช่น ประเทศออสเตรเลีย

แนวคิดที่สอง เห็นว่าการคุ้มครองผู้บริโภคต้องใช้มาตรการเฉพาะ ซึ่งแยกออกมาเป็นกฎหมาย อีกฉบับหนึ่งต่างหาก เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่น และประเทศไทย

การคุ้มครองผู้บริโภคไม่ว่าจะเป็นแนวคิดแบบใดหรือของประเทศใดก็ตามจะมีลักษณะที่สำคัญเหมือนกัน 2 ประการ คือ การผลักภาระการพิสูจน์ (Onus of Proof) ในเรื่องทางเทคนิคให้แก่ผู้ผลิตหรือผู้ขายสินค้า โดยผู้บริโภคมีหน้าที่พิสูจน์เพียงว่า ตนได้รับความเสียหายจากสินค้าที่ชำรุดบกพร่องหรือไม่ปลอดภัยอย่างไรเท่านั้น และการให้รัฐมีอำนาจดำเนินคดีแทนผู้บริโภค

สำหรับมาตรการในการคุ้มครองผู้บริโภคแบ่งออกได้เป็น 2 มาตรการ คือ มาตรการก่อนที่สินค้าจะเข้าสู่ตลาด (Pre-market Control Measure) กับมาตรการหลังจากที่สินค้าเข้าสู่ตลาดแล้ว (Post-market Control Measure)

มาตรการคุ้มครองผู้บริโภค มีความสำคัญต่อการค้าระหว่างประเทศ เพราะทำให้ผู้บริโภคเกิดความเชื่อถือในสินค้า และเนื่องจากการซื้อขายสินค้าที่ไร้พรมแดนเช่นในปัจจุบันมรการซื้อขายกันอย่างกว้างขวาง ทำให้มาตรการคุ้มครองผู้บริโภคมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นที่ยอมรับกันในระดับโลกว่า ผู้บริโภคจะได้รับความมั่นใจในคุณภาพของสินค้าที่ผลิตขึ้น อันเป็นผลดีต่อภาคการผลิต และศักยภาพในการแข่งขันของประเทศโดยตรง ซึ่งในบางประเทศ เช่น ประเทศออสเตรเลียมีการห้ามส่งสินค้าที่ไม่ได้มาตรฐาน หรือที่ไม่ปลอดภัยออกไปขายให้แก่ต่างประเทศด้วย ซึ่งมาตรการดังกล่าวนี้เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้บริโภคในประเทศ และเป็นการช่วยส่งเสริมสุขภาพอนามัยของประชาชน และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในทางอ้อมด้วย